

SÕNATÄHENDUSTE NORMIMISE TRADITSIOON JA SELLE MURDMINE EESTI KEELEKORRALDUSES

Lydia Risberg^{a, b}, Margit Langemets^a

^a*Eesti Keele Instituut, EE*

^b*Tartu Ülikool, EE*

lydia.risberg@eki.ee, margit.langemets@eki.ee

Kokkuvõte. Eesti keelekorralduse traditsioon normida õigekeelsussõnaraamatuga (ÕS) üldkeele sõnade tähendusi on pikalt kujundanud ühiskonna arusaama (eesti) keele toimimisest. Alates 1980. aastatest on keelekorralduses sõnade tähendusi normimise asemel „leebemalt“ suunatud, neid kirjakeelde sobimatuks peetud ja nende kohta soovitusi antud (mh ÕSides 1999–2018). Artiklis anname ülevaate eesti keele sõnatähenduste normimise ajaloost üldisemalt alates 19. sajandi teisest poolest, analüüsides olulisemaid keelekorraldusega seotud väljaandeid. Teeme üldistusi ja järeldusi sõnatähenduste normimise kohta, tuginedes oma varasemale sõnatähendustega seotud uurimistöole: kasutuspõhise keeleteooria ja korpuslingvistika süvenemisega eesti keeleteaduses on ka keelekorralduses jõutud arusaamale, et tähendused ei püsi sõnaraamatus kinni: (uue) tähenduse kasutusse jäämine sõltub keelesisestest ja -välisest teguritest, mitte ÕSist.

Märksõnad: sõnatähendused, normimine, eesti keelekorraldus, õigekeelsussõnaraamat, EKI ühendsõnastik, Sõnaveeb, kasutuspõhine keeleteooria

DOI: <https://doi.org/10.12697/jeful.2023.14.1.02>

1. Sissejuhatus

Igas ühiskonnas kujunevad teatavad ühisreeglid, kokkulepped, ent nii mõndagi ka ühtlustatakse ja standardiseeritakse teadlikult, näiteks keelt. Kõik lepped on üldjuhul tugevasti seotud ajaga, mil nad on sündinud. Keelt on kujundatud tavapärasest rohkemal määral ajal, mil rahvust või riiki alles luuakse (eestlased 19. sajandil ja 20. sajandi alguses, vt ka Ross 2019). Standardiseerimine on juhitud ühtsuse eesmärgist, keele puhul põhimõttest „üks ühtne kirjakeel kogu maal“ (Hint 2012: 83), hõlmates esmajoones keele kitsast osa, ameti- ja halduskeelt, ka teaduskeelt ja kooliõpetust (vt nt RT I, 14.06.2011, 3). Üleüldise ühtsuse

põhimõttele töötab vastu elav keel: keele üks loomulikke tunge on eristuda (nt sotsiaalselt), st varieeruda, muutuda (Milroy 2001: 540); niisamuti elavad iga standardi sees ja kõrval kohalikud keeled.

20. sajandi algul arendati eesti kirjakeelt, kasutades erinevaid võtteid, nt püüti normida sõnade tähendusi (seda püüdu on näha tänapäevalgi). Tähenduste normimine (vahel ka leebemalt: vahetegemine) on olnud seotud pea iga keeleaspektiga. Teiste seas on normimist näha näiteks liitsõna ja sõnaühendi kasutuses (abstraktne *seljataga* vs. otsene *selja taga*, vt ÕS 2018; Jürine 2016), morfoloogias (*laadima* : *laen* vs. *laadin*, vt ÕS 2018), algustähes (*Eesti-eesti*, vt EKI teatmik, ptk „Kohanimelise täiendiga ühendid“), tuletistes (*kergesti-kergelt*, vt Aavik 1936: 3; *autorlus-autorsus*, vt ÕS 2018), rektsioonis (*arvestama*, *sarnanema*, vt Risberg & Lindström 2023).

Artiklis vaatleme kitsamalt sõnade¹ tähenduste normimist. Siinjuures on oluline vahe üld- ja oskuskeelel – mõlemad on kirjakeele osa. Keskendume esmajoonel üldkeelele ehk üldtarvitatavale keelele. Oskuskeelt oleme käsitlenud sel määral, kuivõrd on see olnud seotud üldkeele sõnatähenduste normimisega.

Sõnatähenduste normimist ja suunamist on varem käsitletud nii üksiksõnade (*vabandama*: L. Raadik 2020; *kostuma*: Risberg 2021) kui ka sõnarühmade kaupa (eesti omasõnad: Risberg 2022; võõrsõnad: Paet & Risberg 2021) ning paronüümide asjus (Risberg & Langemets 2021). Siinses artiklis vaatleme eesti keele sõnatähenduste normimise ajalugu üldisemalt alates 19. sajandi teisest poolest, ajast, mil eestlased ise kirja-keelega tegelema hakkasid (vt varasemate perioodide keelearendustöö ülevaadet Viht & Habicht 2022). Otsime vastuseid järgmistele küsimustele.

- Millal ja miks algas eesti keelekorralduses sõnatähenduste normimine?
- Kas ja kuidas on üldkeele sõnade tähenduste „ülalt alla“ suunamine läbi läinud?

Töötasime läbi olulisemad keelekorraldusega seotud väljaanded, sh õigekeelsussõnaraamatutes kodifitseeritud ehk keelenormina fikseeritud

1 Keeleteaduslikult täpsem oleks kasutada terminit *keelend*, sest käsitleme ka mitmesõnaliste üksuste, nt ühendverbide (nagu *ümber vaatama*, vt ka Risberg 2022) tähenduste normimist. Lihtsustamise mõttes räägime artiklis sõnadest.

andmed alates ÕS 1918-st, ja autoriteetide kirjutised. Üldistusi ja järel-
dusi sõnatähenduste normimise kohta tegime leitud materjalide analüüsi
ning oma varasema uurimistöö alusel.

2. Ülevaade sõnatähenduste normimise ajaloost eesti keelekorralduses

19. sajandil kasutati kõrvu kaht ortograafiatava: vana ja uut kirja-
viisi. Kuigi uus kirjaviis oli mõnede jaoks „meie eesti rahvast jallaga
tallaminne“ (Tuglas 1932: 324), siis teiste seas tänu K. A. Hermann
„Eesti keele Grammatikale“ (1884) ja Eesti Kirjameeste Seltsi (1872–
1893) tegevusele juurutati kasutuses uus kirjaviis. Selts võttis nimelt
teisel koosolekul vastu otsuse, et kõik selle väljaanded peavad ilmuma
uues kirjaviisis. (Tuglas 1932: 322–327) 19. sajandist on pärit ka sõna-
tähenduste suunamise katse: Jakob Hurt (1880, viidatud Kask 1932: 13
kaudu) proovis suunata seda, et sõna *ehk* ei kasutataks peale sarnasuse
väljendamise ka eristavas tähenduses 'või'. Tänapäeva keeles sõna *ehk*
eristavas tähenduses ei kasutatagi, aga pole uuritud, kas see on olnud
suunamise tulemus või keelekasutuse vajadus ja loomulik areng.

20. sajandi algul käis aktiivne tegevus ühtse eesti kirjakeele loomise
nimel. Sõnatähenduste asjus räägiti palju vajadusest eristada üksik-
sõnade tähendusi. Eriti palju tegi seda Johannes Voldemar Veski (nt 1958
[1907]: 11; [1913]: 41 *ja-ning, vajadus-tarvidus, sarnane-säherdune*
jpm). Veski põhiline seisukoht sõnatähenduste asjus oli algusest peale
range: (mh sünonüümsete) sõnade tähenduspiirid tuli täiesti kindlaks
määrata (Veski 1958 [1913]: 42). Seda, et ühel sõnal võiks olla mitu
tähendust, pidasid kehvaks ka teised, näiteks Johannes Aavik proovis
polüseemseid sõnu mõnest tähendusest vabastada, luues mh uusi sõnu
(vt ka Langemets 2009: 16). Selliste tegevuste suhtes oldi ka skepti-
line, näiteks A. H. Tammsaare kahtlustas, et keeleteadlane korraldab
keelt „sagedaste ainult selleks, et aga murda ja puhastada“, ja „Vast on
tululikum keelt tarvitada kui temast targutada“. Siiski arvas ka tema, et
sõnatähendusi tuleks süvendada, laiendada ja varjundada. (Tammsaare
1988 [1915]: 218, 231).

1918. a ilmus esimene preskriptiivne eesti keele sõnaraamat, „Eesti
keele õigekirjutuse-sõnaraamat“ (EKÕS 1918). See oli mõeldud

ortograafia ja morfoloogia fikseerimiseks, ehkki u 25%-l märksõnadest² leidis ka sõnaseletusi, nt *halg* (= *puu lõhandik*), *ürjak* (= *algus*), *nobima* (= *isukalt*, *ruttu sööma*). Eesti Kirjanduse Selts kui ÕSi kirjastaja tegi Veskile juba järgmisel aastal ülesandeks koostada uus, laiendatud sisuga ÕSi trükk (Veski 1969: 15). Sellest koorus välja kolm köidet „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatut“ (EÕS I 1925 A–M, II 1930 N–R, III 1937 R–Y; III köite lõpetas Elmar Muuk). EÕS oli võrreldes EKÕS 1918-ga palju mahukam (u 130 000 märksõna), sh oli rohkem sõnade tähendusi, mõnel tähenduse mõistmiseks ka saksa, vene, inglise või ladina vasted jm. EÕS oli võimalus selgitada nende üld- ja oskuskeele sõnade tähendust, mis olid ühtsesse kirjakeelde toodud murretest ja soome keelest, samuti ise tuletades ja tehistüvesid luues (vt ka Plado 2022). Sõnastiku eessõnas on muu seas nenditud, et sisse on võetud „nii mõndagi, mis alles kõikuv, kinnistumatu“ (EÕS I 1925: VI).

EÕSi sõnaseletusi kritiseeriti üsna pea. Juhan Väinaste (1926: 77–78) leidis, et „seletustele, olgugi see õigekeelsuse seisukohast vähem tähtis ala, ei ole pööratud küllalt tähelepanu“, samal ajal polnud sõnade tähendused tema arvates kultuurkeele loomise ja normeerimise ajal ka sõnaraamatu kõige olulisem külg. Nagu EÕSi eessõnas, nii nentis ka Väinaste (1926: 78), et kultuurkeele loomise ajal „on võimatu anda normi, mis rahuldaks kõiki ja kõigiti“, ositi võib alles aeg näidata, kuidas keel päriselt kujuneb.

Veski vastusest Väinaste arvustusele on näha, et EÕS oli tegelikult mõeldud üsnagi normeerivana. Nimelt ei olnud EÕS „mõeldud käsi- raamatuks m i t t e ü h e l e teatavale ringile, vaid i g a ü h e l e, kel eesti keelega tegemist; sellepärast püüab ta pakkuda .. oma jagu keeleliselt korraldavat juhatus“ (Veski 1926: 79, originaali sõrendus). Pikemalt toome ära Veski ütluse sõnaseletuste kohta, kuna see osutab väga ilmekalt, et sõnatähendused olid mõeldud norminguna:

„Eespool on J. Väinaste asunud „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatut“ arvustama kui õige kirjutuse-raamatut. Seepärast on loomulik, et tema seisukoha-võtmised on arvustatava töö suhtes algusest peale väärjal alusel; nimelt surub arvustaja kõnealusele raamatule kitsamad piirid peale, kui töö seda, vastavalt oma nimele, enesele on ülesandeks seadnud ja pidanudki seadma. **Meie keel nõuab iseäranis**

2 EKI andmebaasi EELex järgi on seletus ligi 4700 märksõnal 19 000-st.

tungivalt tihti just ka sõnavarade tähenduslikku fikseerimist, kui ta täpsaiks väljendusiks võimeliseks peab arenema, ja siin on tulnud tarviduse nõudel keelt viimaste aastate kestel erialalise väljatöötamise eesmärgil intensiivselt edasi ehitada. Selle töö saavutusi on vaja olnud kokkukõlastada igapäevase keele sõnade tähendustega, sellega ühenduses viimasesse paiguti ka täpsamaid tähendusevarjundeid istutada, on tulnud üksikuid rühmi sõnu lõhkuda sünonüümideks, pretsiseerida olevate sünonüümide tähenduslikke varjundeid (näit. eesmärk, siht, otstarve, suund), varustada võõrsõnu nende sisu väljendamiseks keelde tekkinud eestikeelsete vastetega jne. [---] Seesuguste tarvete rahuldamiseks on möödapääsemata tarvilikuna tundunud sõnaraamatus seletustega esineda, varustades nendega osalt ka „harilikus kõne- ja kirja-keeles esinevaid sõnu“:“ (Veski 1926: 78–79, sõrendused originaalis, paksus kirjas meie rõhutusega)

Nõnda andis Veski keelekorralduses sõnatähendustega tegelemisele edaspidiseks kindla suuna: tähendusi tuli sõnaraamatus piiritleda ja fikseerida, tänapäeva tõlgenduse kohaselt: normida. Veski lähtekoht oli erialakeele vajadused (vt ka Erelt 2007: 10), mida ta süstemaatiliselt rakendas ka üldkeelele, et oskuskeelt „kokkukõlastada igapäevase keele sõnade tähendustega“.

2.1. 1920ndad: sõnatähenduste normimise alguspunkt

Ühe võimalusena saabki sõnatähenduste normeerimise alguspunktiks pidada Veski koostatud „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu“ I köidet (1925). Veski ise on andnud oma sõnaraamatutes (EÕS I–III, samuti SÕS I–II) olevate seletuste kohta ka hiljem samalaadse hinnangu: „Palju on tulnud sõnaraamatuis fikseerida sünonüümide ja lähedaste sõnade tähendusi, näit. *riie* ja *rõivas*, *siht* ja *eesmärk*, *vaja* ja *tarvis* jt.“ (Veski 1969: 18)

Teine võimalus alguspunkti määratleda näitab veelgi ilmekamalt EÕSi tähtsust tolles ajas. Nimelt asutati 1920. aastal Emakeele Selts (aastatel 1925–1952 Akadeemiline Emakeele Selts, AES), mille 13.02.1927. a toimunud koosolekul võeti vastu otsus, et „tema ajakirja ja teistegi toimetiste keeleliseks normiks ja aluseks“ on EÕSis fikseeritud kirjakeel. Sellest sai keelekorraldusele põhimõte. (Trinkman 1928a: 24–25; Muuk 1927a: 148) Eesti Keel ja Eesti Kirjandus olid 1920–30ndatel väga olulised ajakirjad, milles avaldati keelekorralduses

tehtud otsuseid. Mõnel määral leiti tollal siiski ka seda, et EÕS „ei pane keelt igaveseks seisma“ (Muuk 1927a: 153) ja „[s]õnavaraliselt ei saa üldse ühtki elavat keelt fikseerida“ (Muuk 1927b: 113).

Samuti ei olnud kõik sama meelt selles, et sõnatähendustes tuleb rangeid vahesid teha. Näiteks oli didaktilis-praktilistel põhjustel selle vastu Ernst Nurm: „samatüvelised sõnad, mis erinevad üksteisest ainult üksikute häälikute poolest, kipuvad kergesti segi minema, pahe vastu on pidanud võitlema vist kõik emakeele õpetajad (vrd. allumalistuma, eritama-eristama, lõunatama-lõunastama, meelega-meeleldi, omama-omandama, tulikahju-tulekahju j. t.)“ (Nurm 1928: 140; sajand hiljem pole olukord kooliõpetuses muutunud, vt Risberg & Langemets 2021) Tähenduste fikseerimist pooldanud Veski väitis kindlalt vastu, et „[n]eile, kes ei süvene, näib küll vahetegemine olevat raske. Ometi ei saa kõiki sõnu ühe liistu peale tõmmata.“ (Trinkman 1928b: 109)

Paistab, et 1927. a otsuse taustaks on AESi ajakirja Eesti Keel 1922. a vastu võetud kodukord, mis oli teinud kohustuslikuks EKÕS 1918 piirides fikseeritud kirjakeele. Kui algul mõõndi „autori kirjalisel soovil“ võimalust jätta keel muutmata (ESA 1923: 50), siis AESi koosolekul 14.02.1926 otsust muudeti, kustutades lõpposa autori soovi kohta ja jättes maksma ainult esimese lause EKÕS 1918-s fikseeritud kirjakeele kohta (Muuk 1926a: 95–96). AESi koosolekul 11.02.1927 võeti jutuks nüüd juba AESi (kõigi) toimetiste kodukord, mille §-s 4 oli fikseeritud, et „Seltsi toimetiste numbri alla võetud raamatu keel peab olema kooskõlas „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatuga““. Osa soovis, et autorile jäetaks vabadus keeleuenduslike vormide kasutamiseks, mis läbi lisati sellesse lausesse sõnad „olulistes joontes“. (Muuk 1927a: 148) Ent 30.05.1927 koosolekul otsustati need kaks sõna siiski taas kustutada, samuti lükati tagasi Mihkel Toomsi ja Aaviku ettepanek § 8 kohta („Toimetuse keeleks on „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu“ piirides fikseeritud kirjakeel“), et autori soovil jääb ta keel ajakirjas muutmata. (Muuk 1927a: 154)

1920. aastatel keeleteoimetati tekste juba rohkesti, et need vastaks ametlikult fikseeritud kirjakeelele.³ Näiteks 1926. a on Elmar Muuk

3 Leidsime Valter Tauli 1943. a osutuse, et haridusministeerium tunnustas EÕS-u vabariigi ajal ametlikuks, „mille tõttu selle normid on olnud kohustuslikud ka koolis, ametiasutustes ja seadustes“ (vt Tauli 1943), aga me ei tuvastanud algallikat, saamaks teada, mis aastal ja millises sõnastuses see tunnustus vastu võeti.

(1926b: 62) öelnud, et soliidsemad kirjastusärid „lasevad oma väljaandeile teha keelelist korrektuuri“, läbi mille on teosed EÕSi keelele lähemal. EÕSi keele raamides oldi mõnede eranditega nii aja- kui teaduskirjanduses, õpi- ja käsiraamatutes, v.a eesti ilukirjandus. „Kooliraamatute ning ametiasutuste väljaannete kohta on see loomulik, sest neile seatakse ametlikult poolt teatavad normeerivad keelelised nõuded: nad redigeeritakse enamikus Õig-sõn. keele piires. Teisiti on lugu ajakirjandusega: seal oleneb kõik toimetuse keelelisest meelsusest.“⁴ (Muuk 1926b: 62) Mõned olid koolis kindlate reeglite maksmapaneku poolt (nt M. J. Eisen, K. Treffner), aga teised pooldasid kooliski keelelist vabadust (Muuk 1927a: 151–152, nt Aavik, sest talle ei meeldinud ametlik keel, vt Trinkman 1932: 63). Emakeeleõpetajad järgisid EÕSi keelt vägagi (Nurm 1928: 139). EÕSist kui keelenormi allikast annab tunnistust seegi, et Tartu Ülikoolis anti autoritele võimalus „oma töö kokkukõlastada Õig.-sõn. normidega“ (Muuk 1927a: 151).

Niisiis algas 1920ndatel sõnatähenduste normimine n-ö ametlikult: EÕSis fikseeritud keel, sh sõnade tähendused, kehtestati keelekasutusreeglitena tasahaaval kõigi AESi toimetiste jaoks, ja need olid keelekorralduses tähtsad väljaanded, norme järgiti ja kontrolliti kirjastustes ning koolis. Hiljem on tolle aja kohta antud hinnang, et „endine rõõmus kirevus trükistes hakkas asenduma üha kainemaks muutuva kainusega“ (Uibo 1984: 328). Ühtse kirjakeele loomine oli saanud jõulise suuna.

2.2. 1930ndad: ühise eesti kirjakeele arendamine

Lisaks aina üldisemale aja- ja ilukirjanduse keeleteoimtamisele (vt Kasik 2020) hakati 1920ndate II poolest alates koostama ka eesti keele õpikuid, mis põhinesid EÕSis fikseeritud kirjakeelel (EKK 2020: 31): näiteks Muugi „Eesti keeleõpetus I. Hääliku- ja vormiõpetus“

4 Keeleteoimtamise üle vaieldi ka 1930ndatel. Veski (1933b: 456) ütles, et A. Saareste vihatud korrektorid, „kui nad üldtarvitamiseks sobivaid ning seks fikseeritud põhijooni meie keele alal ühtlustavas suunas teostavad, [ei ole] mitte sugugi üleardused“. Saareste ütleb aga vastu: „Kui korrektorid piirduksid trükivigade parandamisega ... ortograafia ja häälikulise külje ühtlustamisega, siis neid ei vihkaks vist keegi. Kuid kahjuks nad kipuvad muutma ja „parandama“ ka sõnastust ning lausestust, seda liiatigi veel puhkudel, kui autor küllaltki teab ja on kaalunud, mida ta kirjutab ja kuidas kirjutab.“ (Saareste 1933b: 512)

(1927c), samuti Muugi ja Mihkel Tedre „Lühike eesti keeleõpetus II. Tuletus- ja lauseõpetus“ (1930), mida on nimetatud esimeseks ametlikel keelenormidel põhinevaks õpikuks (Nurm 1931: 20). Kuna suurt EÕSi koostati kaua (12 aastat), siis vahepeal ilmus Muugi „Väike õigekeelsus-sõnaraamat“ (VÕS; 1. tr 1933, 10. tr 1946), millest sai väga mõjukas ühiskirjakeele kujundaja. Samuti oli „pidev ning tegus mõju eesti keelekultuurile“ EÕSi normidele tugineval ajakirjal Eesti Kirjandus, mille pikaegne toimetaja oli Veski; Eesti Kirjanduse keelt jälgisid mh ka emakeeleõpetajad (Palgi 1974: 111).

(Kooli)grammatikad sisaldasid 1930ndatel sõnatähenduste õigekeelsuse peatükke (vt nt Kask jt 1935, Aavik 1936, Jänes & Aavik 1939). Endiselt suunati üksiksõnade tähendusi, proovides neid eristada (*tarbija-tarvitaja, tänan-aitäh, klubi-rühmik, riie-rõivas*, Elisto 1934: 120–121). Näiteks sõnade *uulits* ja *tänav* tähendusvahe juures toetas AESi juhatus toonases rahvakeeles levinud *tänava* kasutamist linna-tänava tähenduses, aga rõhutas samas, et vahet võiks eriti teha teaduslikus ja täpsemas keeles (Elisto 1934: 121).

Ametlike keelenormide põhiliste kujundajate Veski ja Muugi kõrval tegutses 1930ndatel endiselt ka Aavik (vt ka Plado 2022), kes laitis EÕSi liiga akadeemilist keeleuendust. Seepärast seadis Aavik keeleuenduse (vrd Veski keelekorraldus) üheks tähtsamaks ideaaliks *õige* „Õigekeelsuse-sõnaraamatu“ koostamise. (Trinkman 1931: 125–126) Aavik ei kritiseerinud tähendusvahede tegemist ennast, vaid üksnes Veski meetodit – nt eristada tähendusi *-tus* ja *-tis* lõppude abil (Trinkman 1932: 62). Kunstlike tähendusvahede tegemist kritiseeris ka Lauri Kettunen, kes polnud rahul üldiselt: „Kirjakeeles on juba paratamatult kunstlikke sünnitusi küllalt, ja raske on neid tarkadelgi pähe õppida. Ei tohiks kirjakeelt raskemaks teha, kus seda tõsine vajadus ei nõua.“ (Kettunen 1932: 155–156) Niisiis jätkus kriitika kunstliku keele õppimise raskuse pihta (nagu Nurm 1928: 140).

Eelmainitud „õige“ ÖSi koostamisest sündis Aaviku „Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika“ (1936). EÕSiga samaväärset ametlikku tuge Aaviku õpikul aga ei olnud, kuigi nt Julius Mägiste (1936: 150) pidas seda „nüüdiskeele arendamise seisukohalt“ EÕSiga võrdväärseks. Aavik on õpikus samuti tähendusi ette kirjutanud (nt *aga-ent-kuid-vaid, kuna-millal, enam-rohkem, vale-väär* jpt, vt Aavik 1936: 192–220). Ehkki Aavikule ametlik keel ei meeldinud, pidi ta oma õpikus siiski mõningal määral sellel põhinema (Mihkla 1938: 127). Lahknevusi jäi

sinna siiski, nt verbi *sarnanema* tähenduses ja rektisioonis (vt ka Risberg & Lindström 2023), sõna *õieti* ei tohtinud tähendada hoopis 'õigu-poolest' (Aavik 1936: 197) jpm.

Veski jätkas 1930ndatel sõnatähenduste asjus samade põhimõtetega mis varem, taodeldes ühiskeeles „selektiivset sirgjoonelisust“ ja „otstarbekohasust“. Tema arvates aitas seda saavutada „võimalikult kindlapiiriline tähendusetaäpsus ja sõna ainutähenduselisus“, aga samuti „vormide mõistetabavus ning lühedus“. (Veski 1933a: 336) Sõnatähendusi soovis ta eristada mh selliste üldkeelesõnapaaride puhul nagu *kuna-et, enamus-enamik, kasutama-tarvitama* (Veski 1933b: 456). Teised on aga vastupidiselt leidnud, et kui verbide *kasutama* ja *tarvitama* vahe võis vajalik olla terminoloogias, siis üldkeeles seda eristust nõuda ei tohiks (Karelsen 1974: 134–135).

Keelt korraldades ja arendades hoiti silma peal ka teistel kehtel ja keeleteaduse üldisel arengul (vt nt Saareste 1926). Veski (1933a: 334–335) näiteks ütles, et ühiskeele korraldamisel „tuleb silmas pidada nõudeid, mis kehtivad ses suhtes teistegi keelte kohta“. Tegelikult kasutuse, rahvakeele uurimise asjus läksid mõjukate keeleteadlaste arvamused lahku (vt ka Plado 2022). Kui Veski (1933a: 336) praktikuna seda kuigi määravaks ei pidanud, siis A. Saareste (1933a: 449) keeleteadlasena arvas täpselt vastupidi, rõhutades iseäranis, et kirjakeel ja elav kõnekeel ei tohiks üksteisest kaugeneda:

„Kui kirjakeeles tahame taotleda rahvakeelsust – ja ühemiljonilise rahva puhul on kirjakeele ja kõnekeele lähedus õieti tema eksistentsi küsimus, lõhe nende vahel vähendab kirjanduse lugejaskonda ning soodustab ka kirjakeele omapära kustumist – siis see peab toimuma ühiskeele valitsematast vooludest lähtudes. Kuid meie tegelik keeleteadus peaks siis ka enam tähelepanu pöörama selle ühiskeele tundmisele.“ (Saareste 1933a: 449)

Keelekorraldusteoreetik Valter Tauli (1938) hinnangul pididki õigekeelsuse autoriteetideks olema praktilised lingvistid, mitte teoreetilise lingvistika esindajad (Tauli 1938: 224) – tänapäeva mõttes seega mitte keeleteadlased, vaid need, kes keelt praktikas korraldasid ja toimetasid. Ilmselt seepärast, et keeleteadlased on ikka tahtnud teada, kuidas keeles *on*, mitte kuidas keeles *peab* (Aavik 1920: 4; Paulsen 2020; vt ka Risberg 2022: 191). Samas on ka Tauli olnud arvamusel, et küsimus „Kas eesti keeles võib nii öelda?“ ei ole normaalne seisukord, tema hinnangul

peab kõnelemine ja kirjutamine toimuma loomuliku keeletunde põhjal. „Ainult erandjuhtumeil tuleb tarvitada keelejuhi [ehk ÕSi] abi.“ (Tauli 1938: 255)

1930ndatel oli igal juhul Veskil jt ametliku keele korraldajatel rohkem mõjuvõimu kirjakeelt suunata kui Saarestel jt keeleteadlastel, seega peale jäi see, kuidas keel olema *peab*. Nimelt oli Veski 1930. aastate lõpupooles veendunud, et kui koolis õpitav kirjakeel ja elav kõnekeel kipuvad liialt lahknema, siis tuleb „Igal Eesti riigi elanikul [---] normatiivne kirjakeel kätte õppida ja pidada seda ainukehtivaks üld-, ühis- ja liikimiskeeleks“. Eriti rõhutas ta, et seda tuleb nõuda neilt, kes esinevad „avalikkuse ees sõnas või kirjas“. (Veski 1958 [1938]: 179–180) 1. jaanuarist 1935 hakkas Eestis kehtima keeleseadus, mis kehtestas riigikeeleks ja „riiklikkude ja omavalitsus-asutiste“ asjaajamise keeleks eesti keele; samas kirjakeele normist – erinevalt tänapäeva keeleseadusest – seal juttu ei ole (vt keeleseadus 1935; et EÕS oli ametlik kirjakeele alus, vt Tauli 1943).

1930. aastad olid ühtse eesti kirjakeele normide kujunemisel ja kujundamisel (sh sõnatähenduste fikseerimisel) olulised, sest normingud jõudsid õpikutesse ning Veski jt keelekorraldajad ühtlustasid kirjakeelt jõuliselt (ka Plado 2022: 1077). Normide rangele kehtestamisele seisid vastu keeleteadlased, sh Saareste, kes olevat ühel jutuajamisel öelnud: „igale keeleeuendusele tuleb vastu panna, ja kui ta siiski läbi läheb, siis on ta hea“ (Elisto 1971: 133, viidatud Raag 2008: 187 kaudu), kinnitades nõnda oma seisukohta usaldada ühiskeele elujõudu (nagu Tauli 1938: 255; vt ka Plado 2022: 1085–1088).

Paraku algas 1939. a teine maailmasõda ning 1940. a liideti Eesti Nõukogude Liiduga.

2.3. Nõukogude aeg: tähenduste eristamise vajadusest VÕKi 1980. a osutuseni

Pärast sõda oli Eestisse jäänud vähe neid, kes olid keelt vabariigi ajal korraldanud, nt Aavik oli põgenenud Rootsi, Saareste Saksamaale, Muuk hukatud. Eesti keelt jäi korraldama ja kujundama Veski, kes pooldas tugevalt normitud reeglipärast kirjakeelt (ka Plado 2022: 1089). Ta hakkas koostama uut mahukat „Suurt õigekeelsus-sõnaraamatut“ (SÕS I 1948, II 1951, jäi *k*-tähe juures pooleli). SÕS oli Veski sõnade kohaselt mõeldud üldkeele sõnaraamatuks, mis koondas pisut ka erialaekspertide

loodud teaduslikke termineid, „niipalju kui neid ulatub üldkeelde“, sealjuures pidid termineid Veski järgi looma erialaekspertid, mitte üldkeele sõnaraamatute koostajad.⁵ (Veski 1958 [1949]: 182, 185)

Kuna SÕS jäi pooleli, koostati taas „Väike õigekeelsuse sõnaraamat“ (1953). VÕS 1953-s tauniti paralleelvorme, samuti uudiskeelendeid, sest koostajate sõnul raskendasid need keele kasutamist ja õpetamist (töörühma juhtis Arnold Kask). Seepärast oli VÕS 1953 eesmärk „suunata keeletarvitust võimalikult suurema ühtsuse poole“. (VÕS 1953: 5) Iseenesest oli paralleelvormide halbusest kõneletud juba varem (nt Muuk 1926: 60, 1927b: 114; ka Aavik, vt Muuk 1927a: 153). Senisest suuremat tähelepanu on pööratud sõnade tähenduse selgitamisele (VÕS 1953: 6), mh järgiti Muugi VÕSi eeskuju. Veski, kes VÕS 1953 koostajate ringi ei kuulunud, kritiseeris tähenduste seletusi nii selle poolest, et tema oli VÕSist kui „õ i g e e l s u s e teatmikust“ lootnud rohkem sõnaseletusi, samuti et „sõnade seletused [pole] iga kord vastavuses praegukehtiva sisuga“ (Veski 1958 [1954]: 186–187). Tema arvates pidanuks seletama ka sünonüümide ning muude sisult lähedaste keelendite tähenduste erinevusi (nt sõnu *pruukima-tarvitama-kasutamavajama*, *vaja-tarvis* jpt). (Veski 1958 [1954]: 193–194)

Veski (1958 [1956]: 235, 237) rõhutas jätkuvalt oskuskeele tähendus-erinevuste olulisust kirjakeeles, samuti jätkas ta üldkeeles mitmetähenduslikkuse tõrjumist. Kui „praktilises keeles“ vahetatakse tihti ära *juh*is (‘reegel’) ja *juh*end (‘instruktsioon’), siis tema meelest ei andnud see „kirjakeelele võimalust kindlaks kujuneda“. Üldkeeles soovis ta, et eri tähendused oleks keeles ära jaotatud eri keelendite vahel (mitte polüseemiana): 1) *kuna*s, *millal* (mitte *kuna*), 2) *sest*, *sest et*, *sellepärast et* (mitte *kuna*) ja 3) *kuna* = *sel ajal kui*, *siis kui*. Ebaõiget tähendust nägi ta muiski sõnus, nt *leidur*, *sama-niisama*, *vaja-tarvis*, *onu-lell*, *tädi-sõtse*.

Järgmises „Õigekeelsuse sõnaraamatus“ (1960: 7) jätkati sõnade *selgitamisega*. Seda, kas tähendusi nähti ka norminguna, ei selgita lause eessõnas: „Sõnaseletused ei ole mõeldud definitsioonidena, vaid nad püüavad võimalikult lühidalt esitada sõna sisu“ (ÕS 1960: 7). Siiski on näha, et 1920–30ndatel alguse saanud traditsioon sõnatähendusi sõnaraamatuga fikseerida ja eristada ning sealsete normide järgi koostatud kooliõpikutes neid vahesid õpetada jätkus ka Nõukogude ajal (nt Vääri 1968, 1980). Üldkeele sõnade tähenduste erinevusi püüti seada ka

5 Alates ÕS 1960-st on terminikomisjonid terminite asjus kaasa rääkinud.

mujal, näiteks Henn Saari raadiosaates „Keeleminutid“ (1969–1999, vt Saari 1976, 2004): *vabandama* ei tähenda 'vabandust paluma', *reisija* ei tähenda 'sõidukis sõitja', *kaasaegne* ei tähenda 'tänapäevane'. Need konkreetset näited olid Saari vaatlustulemuste kohaselt vene keele mõju, mida tuli eesti keelest tõrjuda. (Saari 1976: 84–90, 114–117) Ühiskondlike olude tõttu tõrjuti sel ajal keeles kõike venepärast.

Keeleinimesed ei olnud ÕS 1960-ga ühel hetkel enam kuigivõrd rahul ja keeleküsimusi hakati 1960–1970ndatel aktiivselt arutama ka avalikkuses (Kasik 2022a: 1098; Raag 2008: 247). Eesti NSV Teaduste Akadeemia juurde moodustati 1960. aastal vabariiklik õigekeelsuskomisjon (VÕK), kellel oli voli kehtestada üldkohustuslikke norme (Ahven 2007: 255, viidatud Kasik 2022a: 1098 kaudu). Mitmel tegutsemisperioodil võttis VÕK vastu palju normingumuudatusi (vt Erelt 2002: 225–243; EKI teatmik, ptk „Mis on muutunud“), mis jõudsid esmalt 1976. a „Õigekeelsussõnaraamatusse“. Ehkki ÕS 1976-t on peetud eelmisest kahest ÕSist nii mõneski aspektis leebemaks (vt Erelt 1999: 820), siis on seal ka palju suunamisi, nt alates sellest hakati teiste seas eristama sõnade *peale* ja *pärast* tähendusi: sõna *peale* ei tohtinud enam kasutada abstraktses, ajalises tähenduses, vaid pidi kasutatama ainult konkreet-ses, ruumilises tähenduses. (Keelekasutajad seda siiski omaks ei võtnud, nii tunnistati *peale* ja *pärast* 2009. a Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsusega taas sünonüümideks, vt Habicht 2009.)

Teadlikumalt hakati vahet tegema ka keelekorraldusel ja keelehooldel (Kasik 2022a: 1098) ehk keele normimisel „ülalt alla“ ja keele praktilisel toimetamisel (vrd nt Veski oli olnud korraga nii keelekorraldaja kui ka -toimetaja). Üleminek kaheks eri haruks oli siiski järkjärguline.

Tiiu Erelt on ühe murdepunkti mõtteviisis paigutanud 1979. aastasse, mil igavesti fikseeritud kirjakeele ees võitis arusaam muutuvast kirjakeelest, keelekorraldajad mõistsid, et vajavad keele teaduslikku uurimist. Uurimistulemused olid alati kasutama nii VÕK kui ka eesti keele õpikute autorid. (Erelt 2001a: 114) 1970.–1980. aastatel põhjustasid VÕKi kolmandal tegutsemisperioodil (1979–1983) vastu võetud morfoloogiaotsused palju arutelusid keelekorralduse üle (vt nt Keele ja Kirjanduse, aga ka Sirbi ja Vasara jm ajakirjanduse veerge). 1980ndatel muutuski eesti keelekorraldus jäigast leebemaks, mh oli tutvutud keeles oleva tsentri-perifeeria põhimõttega: „jäikade piiride tõmbamise asemele tuli reegliteumade toonitamine ja reeglitevaheliste sujuvate üleminekute tunnistamine“ (Erelt 2002: 256).

Sõnatähenduste normimise asjus toimus sel perioodil oluline seisukohavõtt: 1980. aastal leidis VÕK, kui oli arutlenud sõnade *oma-enda*⁶ ja *üksteise-teineteise* tähenduste normimise üle, et sagedate üldkeele sõnade tähendusi ja kasutamist ei ole võimalik ega vaja ette kirjutada. Otsuse sõnastamise ülesande saanud Ülle Viksi sõnad on järgmised:

„Sõnade tähenduste normeerimine on üldse väga riskantne ettevõtte. Tähenduste täpne määratlemine on kindlasti vajalik võõrsõnade ja terminite puhul, mille vale kasutamine tekitaks väärarusaamist (**kuid sealgi ei tohiks seletusi või definitsioone normingutena võtta**). Kõrge tarvitamissagedusega üldkeelsesõnade tähendusi ja kasutamist ei ole aga vist tarvilik ega võimalikki ettekirjutustega reguleerida. On ju leksiikaalne tähendus kõige kiiremini muutuv element keeles, mille nihkeid ka kõige operatiivsem õigekeelsusorgan ei ole suuteline fikseerima.“ (Viks 1980: 619; Viks 1985: 72, meie rõhutus; ka Kerge 2012a: „198[0]. aastal ongi juba otsustatud, et sõnatähendusi eesti keeles ei normita.“)

Nagu näha, Viksi sõnastuses sisaldub kergele kahtlusele viitav fraas „aga vist“, misjärel ta siiski nendib, et sõnavara muutlikkuse üle pole õigekeelsusorganil võimalik valvata.

VÕKi osutusele ei järgnenud sellegipoolest arutlemist sõnatähenduste normimise võimalikkuse üle (vähesteks eranditeks normimist pooldanud Uno Liivaku (1984: 582–583, 1987: 328) ja Helju Vals (1984: 592)). Samas avaldati Nõukogude ajal väga palju artikleid ja kogumikke, kus prooviti üksiksõnade tähendusi kindlaks määrata ja keelata, nt Elisto (1948), Veski (1958), Liivaku (1969, 1978), Kindlam (1976), kogumikud „Keelevoos“ (1976–1978) ja „Kirjakeel“ (1983, 1985). See annab tunnistust sellest, et endiselt valitses keelekorralduses ja nüüd ka keelehooldes tugev soov sõnade tähendusi suunata. Selle soovi taga võib näha ka Nõukogude ajale omast joont – eesti keelt hoiti (mh ÕSi) tugevates piirides, rangelt normituna, sest see oli võimalus võidelda vene (kee)le pealetungi vastu (vt sel teemal ka Lindström, Risberg & Plado 2023: 25).

Samas, 1960ndatel hakati materjali koguma ka deskriptiivse, selektava sõnaraamatu jaoks (esimene vihik ilmus 1988, vt ptk 2.5).

6 Kaarel Leetberg (1941: 115–116) oli juba varem leidnud, et „ega see keelamine asja olematuks ei tee“ ning et sünonüümsete sõnade *oma* ja *enese* puhul oleneb kasutamise vahe lauserõhust.

2.4. 1990–2010ndad: kirjakeele normi määrus ja uut tüüpi ÕS

1991. a taastas Eesti oma iseseisvuse. Keeleseadusega (1995, hetkel kehtib 2011) sai riigikeeleks eesti keel, õiguslikult fikseeriti ka kirjakeele norm⁷ (RT I 1995, 79, 1349; uuendatud RT I 2006, 40, 303), mille määrab Eesti Keele Instituudi (EKI) uusim õigekeelsussõnaraamat ja Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsused, keeleteoimkonnas heaks kiidetud ortograafiareeglistik, normatiivne käsiraamat ja grammatika. Nii on alates 1995. aastast ÕS määratud ametlikult eesti kirjakeele normi aluseks, ÕS 2006-le trükiti see sildina ka kaanele.

1999. a ilmunud „Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999“ oli elmise, ÕS 1976-ga võrreldes uut tüüpi, nn keelekorraldussõnaraamat (vt Saari 1984; Erelt 2001b). ÕSi uuele kontseptsioonile pani aluse Henn Saari (koos tööruhuga), kellel valmis 1984. a ÕSi esimene projekt. Tema töö jäi sellega küll pooleli, kuid ülesande võttis 1990ndatel üle Tiiu Erelt (koos tööruhuga). ÕS 1999-s on kirjakeelde sobimatuks peetud pea kõike, mida Saari 30 aasta jooksul (alates 1969. a) oma raadiosaadetes kehvaks oli pidanud (ÕSis erisuguste soovitude kujul: ebasoovitavad tähendused, ebasobivad sõnad looksulgudes, *parem*-hinnangud, väljajäetud tähendused, vt ka Risberg & Langemets 2021: 912). Saari oli algul välja töötanud märgendi *mtt!* 'mitte tarvitada tähenduses',⁸ millest sai ÕS 1999-s 160 sõna juures sõnastus „ei tähenda“. 9 sõna mõnel tähendusel oli märgend HV.SOB! 'harva sobiv'. Saatetekstis on otsesõnu öeldud, et ÕS 1999 „annab ka hinnanguid, mis on hea ja mis halb keel“ (ÕS 1999: 10). Sõnastus on püsinud muutumatuna kõigis järgmistes ÕS-ides kuni ÕS 2018-ni (k.a). Üldkeele jaoks on segadust juurde toonud ÕS 1999-s rakendatud tähis ARG1, tähistades kord neutraalset igapäevakeele sõna vastandina terminile, kord argikeelset sõna vastandina kirjakeele sõnale (ÕS 1999: 16; Vare 2001: 458–459).

Iga ÕS on olnud oma koostajate nägu, nagu on tunnistanud ÕSid (1999: 5; 2006: 5) ja nende toimetaja T. Erelt (2001b: 173). Range suhtumine sõnatähendustesse, hoiak, et neid tuleb täpselt piiritleda, on olnud seotud oskuskeele põhimõtete rakendamiseega üldkeelele. See on olnud 20. sajandi keelekorralduses kuni ÕS 2018-ni (k.a) läbiv joon –

7 Kirjakeele norm on tänapäeval kohustuslik esmajoones ametlikes tekstides; nagu ka Veski 1958 [1938]: 179–180 oli omal ajal heaks pidanud.

8 Tiiu Erelti tööruhuma kuulunud Maire Raadiku info.

muuhulgas on enamik eesti keelekorraldajaid ja ÕSide koostajaid osalenud terminikomisjonide töös (vt ka Vare 2001: 570). Oskuskeele termineid kasutatakse üldkeelega võrreldes täpsemas ja kindlamas, sageli kokkulepitud tähenduses, samas kui üldkeeles on tähenduspiirid hajusad ja kujunevad keelekasutuses. Oskuskeele terminid on stiililt neutraalsed, ent üldkeele sõnad ja väljendid võivad olla ka nõrgema või tugevama stiilivärvinguga.⁹

Taasiseseisvumise järel ilmunud ÕSidega on aina enam süvenenud arusaamatus, kas ÕSid normivad tähendusi või mitte. Ühtpidi on kinnitatud, et „Keelenorm on spontaanne ja muutlik, normida saab väga vähe“ ning „Kirjakeele normi saab pigem kirjeldada kui käskudena kirja panna“ (Kerge 2004: 15), samuti „Norme kajastab ka ÕS enam kui norminguid ja soovitusi – need kujunevad kasutaja- ja kasutus-harjumuste ühisosana, puudutavad nii tähendusi kui ka nende väljendamise vorme“ (Kerge 2012a: 85). Teisalt on ÕSi toimetaja T. Erelt (2003: 448) ise öelnud, et „Iga õigekeelsusallikas kirjapandud normi fikseeringut kutsutakse norminguks“. Nii viisi on norminguks kujunenud ka fikseeritud „ideaal-, mitte reaalnorm“, mille mõned semantikanäited on sõnade *ennetama*, *kaasaegne*, *määratlema*, *piisavalt*, *täna*, *vabandama* jms tähendused, mis on ÕS 1999-s üsnagi „tungivalt vormistatud“. (Erelt 2003: 448) Sõna *tungivalt* tähendab siin ÕSides osade sõnade tähenduste juures olevat kommentaari „ei tähenda“. Kõik selles loendis nimetatud sõnad on tavapärased üldkeele sõnad, ehkki juba 1980 leidis VÕK, et üldkeele sõnu ei saa normida. Mujal on T. Erelt (2001b: 169, meie rõhutus) ka ise rääkinud hoopis soovitamisest: „Sõnaraamat (ÕS 1999) on kirjakeele normi täis ja **soovitab** seda järgida [---] semantikas“.

Alates ÕS 2006-st asendus tähendusjuhisis „ei tähenda“ sõnastusega „ei soovita tähenduses“. Samas on ÕSide eessõnades (1999, selle uuendatud väljaanne 2006, uustrukid 2013 ja 2018) jäädud selle juurde, et tegu on kirjakeelde *sobimatute* tähendustega: „Sobimatutele tähendustele osutab *ei soovita tähenduses*“ (ÕS 1999: 10; ÕS 2018: 12). Tähendussoovituste arv on ÕSides aja jooksul kõikunud, jäädes 100–200 soovitusi vahele (vt Risberg 2022: 193) – see on kogu eesti keele sõnavara peale olnud väga väike ja juhuslik osa (osa neist sõnadest

9 Sellest, et ka terminite tähendused ei ole alati täpsed ja igaveseks ajaks kindlaks fikseeritavad, on kirjutanud näiteks Rita Temmerman (2000).

kuulub eesti keele põhisõnavarasse, nt *vabandama*, teised on väga harvad, nt *keham*).

Enne ÕS 2013 ilmumist arutati Emakeele Seltsi keeleteoimkonnas (asutatud 1993, alates 1995. a määrusest vastutab kirjakeele normingute eest), et ÕSi n-õ ajale jalgu jäänud tähendussoovitused tuleb üle vaadata („2013. a õigekeelsussõnaraamatu põhimõtted“¹⁰). Samas on sõnade tähendusi ka ilma toimkonnas arutamata ÕSi koostajate poolt aktsepteeritud (nt *ennetama*, *sfäär*, *ülem*), teistele on aga soovitusi toimkonnas arutamata lisatud (*kaardistama*, *tööriistakast*, vt Risberg 2022). Uute sõnade ja tähenduste lisamine on tavapärase sõnaraamatu koostamise töö, kuid millegipärast on peetud vajalikuks tähenduste laiendamise üle arutada ka Emakeele Seltsi keeleteoimkonnas (kolm korda: 2009, 2012, 2016, vt kõikide otsuste ülevaadet M. Raadik 2019). See lisab segadust küsimusse, kas sõnatähendused on siis olnud normitud või mitte. Miks on mõne sõna tähenduste ÕSis muutmiseks vaja olnud keeleteoimkonna otsust, teiste puhul aga mitte?

Seda, et koolis tähendustesse endiselt rangelt suhtuti, näitab Emakeele Seltsi keeleteoimkonna 2012. a pöördumine õpetajate poole märgukirjaga, kus õpetajatele pandi südamele, et „kui kaaluda sõna tähenduslikku sobivust vahetusse konteksti, tuleks **peale ÕSi** tugineda ka muudele käibivatele eesti kirjakeele allikatele: seletav sõnaraamat, võõrsõnade leksikon, vajaduse korral erialasõnastikud ja võimalust mööda muudki usaldusväärsed avalikud tekstid“. (Kerge 2022: 195–198, meie rõhutus) Selline märgukiri tõendab asjaolu, et järelikult tõlgendati ÕSi tähendussoovitusi kooliõpetuses kui kohustuslikku normingut (nagu 20. sajandi algulgi). Sarnast hoiakut on täheldatud varemgi: VÕK 1953 puhul on sellist „ühiskonnas kergesti levivat arusaama“ maininud T. Ereht (2007: 19), seostades seda küll tollase autoritaarse ühiskonnaga. EKI keelenõuandjad on säärast suhtumist kogunud ka hilisemate ÕSide puhul. Kümmekond aastat hiljem pole olukord muutunud: *opiq.ee* keskkonnast leitavates eesti keele õpikutes õpetatakse endiselt „õigeid“ tähendusi ÕSi järgi (vt lähemalt Risberg & Langemets 2021: 918–919).

10 Autoritele tutvumiseks näha antud Emakeele Seltsi keeleteoimkonna käsikiri.

2.5. 21. sajand, eriti 2020ndad: sõnatähendused ja keeleteadus

Kuigi „Eestis on terve 20. sajand olnud õigekeelsussõnaraamatute domineerimise sajand“ (Erelt 1999: 824), on ÕSide kõrval alates aastast 1988 ilmunud ka deskriptiivsed sõnaraamatud (EKSS 1988–2007; EKSS 2009: 5), kus kirjeldatakse keelt pigem nii, nagu seda kasutatakse. Siin artiklis me EKI sõnaraamatutöö muutumist ja ühtse keeleportaalini Sõnaveeb jõudmist ei kirjelda, seda on tehtud mujal (vt Langemets jt 2018; Tavast jt 2018; Langemets jt 2021). Sisulise külje pealt alustati 2019 sõnavarasoovituste ülevaatusega. Kahe eri tüüpi sõnastiku, suunava (ÕS) ja kirjeldava (seletava) sõnaraamatu vahel oli mitmeid vasturääkivusi (vrd nt *õieti* ja *õigesti* tähenduse käsitlusi ÕS 2018-s ja EKSS 2009-s), samuti oli ilmunud uusi allikaid, mis olid mõnede keelemuutustele tähelepanu pööranud (nt sarjas „Eesti keele varamu“ ilmunud tervikkäsitlused, magistri- ja doktoritööd).

Tänapäeva eesti keele andmete allikas on mahukas eesti keele ühendkorpus (Koppel & Kallas 2022b; vt ka Koppel & Kallas 2022a). Sõnaraamatuid on tekstikorpuste põhjal koostatud alates 21. sajandi algusest, kusjuures korpuse töötlemise tarkvara on läinud aina detailsemaks ja paindlikumaks (vt Kilgarriff jt 2014; Kovār jt 2016; Baisa jt 2020).

Uus ajastu EKI sõnaraamatutöös on muuhulgas vähendanud ÕSi koormust oskuskeele esitamise osas: EKI ühendsõnastiku (ehk üldkeele sõnaraamatu) kõrval on keeleportaalil Sõnaveeb nüüdseks üle 120 terminibaasi. Kui varem on ÕSis esitatud oskuskeeleinfo soovimatult mõjutanud üldkeele sõnatähenduste tõlgendamist, siis nüüd on keelekihid (üldkeel ja oskuskeel) selgemini eristatud: nt *söögisooda* puhul on ÕS 2018-s info, et „oskuskeeles täpsem *naatriumvesinikkarbonaat*“ (ilma valdkonda täpsustamata), samas kui aianduse terminibaasis on nad hinnatud võrdseks ning kokanduses on käibel *söögisooda*.¹¹

ÕS 2018 keelekorraldusliku info lisamiseks EKI ühendsõnastikku (Sõnaveebis) loodi rubriik „ÕS selgitab“ (kuni okt 2022 „ÕS soovitab“), kus olevad selgitused ja põhjendused aitavad keelekasutajal teha teadlikke keelelisi valikuid (vt EKI teatmik, ptk „Mis on rubriik „ÕS selgitab“?“). ÕSi selgitusse jõudev info sõnatähenduste kohta põhineb kasutuspõhisel keeleteoorial ja korpusuuringutel (vt Croft & Cruse 2005;

11 Vt Sõnaveebis <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/s%C3%B6%C3%B6gisooda/1> (05.02.2023).

Ramskar & Port 2016; Diessel 2017; Stefanowitsch 2020). Esimene ajakohastatud tähenduselgitus jõudis sinna 2020. a sügisel (muudatuse aluseks teadusartikkel L. Raadik 2020).¹² Sõnavarakorraldusega seonduvaid teemasid on käsitletud EKI-sisestel tööseminaridel ja mitmetes teadusartiklites (tähenduste asjus L. Raadik 2020; Risberg & Langemets 2021; Paet & Risberg 2021; Risberg 2021; Risberg 2022; ka Risberg & Lindström 2023). Uuringute ja arutluste najal ajakohastatakse norminguid ja soovitusi, mis on tegelikust keelekasutusest nähtavalt lahknenud, vaadatakse üle keelekorralduse, sh sõnavarakorralduse põhimõtteid. Peamised järeldused kinnitavad eespool kõlanud seisukohti: üldkeele sõnatähendusi ei saa normida, fikseerida (Muuk 1927b: 113; Viks 1980: 619; Kerge 2004: 15). Normida saab üksnes õigekirja ja morfoloogiat (sh hääldust, kui see mõjutab morfoloogiat) – neid normingumuudatusi arutab Emakeele Seltsi keeleteoimkond esildiste põhjal. Sõnatähendusi kirjeldatakse keelekasutuse põhjal, vajadusel lisatakse kasutaja jaoks selgitusi või põhjendusi.

Nüüdseks on uurimuste toel selgunud, et keelekasutuses ei ole kinnistunud mitmed varasemad ÕSi soovitused (nt *vabandama*: L. Raadik 2020; *enamik–enamus*: Risberg & Langemets 2021; *üritaja*: Risberg 2022: 200). Sõnade teatud tähendustes kasutamise muutused on toimunud – või siis ei ole toimunud – ÕSi suunamistest-soovitustest hoolimata. Kinnitust on leidnud Saareste ütlus (Elisto 1971: 133), et „kui ta [= keeleuuendus] siiski läbi läheb, siis on ta hea“. Või teisipidi: kui keeleuuendus või soovitus pole hea, siis ta läbi ei lähe.

3. Traditsiooni murdmine: keeleteaduse toel ajakohastatud arusaam sõnatähendustest keelekorralduses

Eesti keele korraldamise ajalugu ei erine Lääne-Euroopa keelte ajaloost kuigivõrd: lihtsalt ühise kirjakeele lühema ea tõttu on siin arengud toimunud hiljem (ülevaadet vt nt Raag 2008: 12–19; Briti ja Ameerika inglise keele kohta nt Wells 1973), seda eriti sõnatähenduste normimise asjus, mille üle vaieldakse veel tänapäevalgi. Euroopas

12 „Keelekorraldajad on tähendust 'vabandust paluma' varem tõrjunud, pidades seda ebatäpseks tõlkeks vene keelest. Uuemad uurimused on näidanud, et sõna *vabandama* on oma tähendused saanud sajandite jooksul saksa keele mõjul, kusjuures just see tähendus on praegu sõna kõige levinum tähendus.“ (26.10.2020; hiljem muudetud).

on keeleautoriteetide loodud ideoloogiat seostatud 17.–18. sajandiga. Rutten & Vosters (2021: 67) on seda inglise, saksa ja hollandi keele näitel seletanud kui „ülalt alla“ standardiseerimist: kõrgema registri tekstide (luule, keelekäsiraamatud) keel tuli suunata ka igapäevakeelde, see tuli tavakasutajatele ette kirjutada. Samas „alt üles“-keelt (nt kirjad, päevikud) tuli igal viisil tõrjuda. Normatiivset keelt kodifitseerisid rahvuslikud sõnaraamatud, nt saksa õigekirjutussõnaraamat Duden (1880) – keeleautoriteedid otsustasid, mis variandid kuuluvad (ja mis ei kuulu) kirjakeelde. Keelejuhised keskendusid rangele „hea“ ja „halva“ keelekasutuse vastandusele, kritiseerides (näidete varal) vigaseks peetavat keelt. Ühiskondades tekkis populaarne kujutelm, et on olemas hea keel, mille kõrval on tahumatu, vulgaarne, äärmiselt ebakorrektn keel. Kõike seda toetas koolisüsteem igal haridusastmel. Algselt kitsa rühma temaatikasse kuulunud „keelekultuuri“ mõiste liikus tasahaaval rahva sekka. (Rutten & Vosters 2021: 69–77)

Eesti keelekorralduses on toimunud seesama: 1920ndatel arvati, et „keeleliseks normiks ei tule võtta hulkade, massi keelt, vaid keeleliselt haritute ja mõõduandvamate kirjanikkude keel“ (Muuk 1927a: 152), Akadeemilise Emakeele Seltsi koosolekul leiti, et „Soovitav on aluseks võtta mingi põhimõte, aga mitte ajakirjanduse keel“ (Trinkman 1928b: 109) ning ühtlasi AES juurutas ÕSi olulisuse keelekultuuriruumis (vt ptk 2.1 ja 2.2; ka Plado 2022: 1092; tegelikult ka EÕSi ametlikuks tunnistamine haridusministeeriumi poolt, vt Tauli 1943). Kui kirjakeele ülesehitamise ja reeglistamise ajastul (kuni u 20. sajandi I pool)¹³ on teatav rangus põhjendatud, siis 21. sajandil, stabiilse kirjakeele (Kerge 2012b; „Eesti keele arengukava 2021–2035“) ja üldise demokraatia ajastul peaksid olema teised tavad – normingute ja tegeliku keele vahel ei peaks olema liiga suurt erinevust (Hint 1978: 210; Päll 2019); sama põhimõtet rõhutati ka sadakond aastat tagasi (nt Kettunen 1919: 9–10; vt ka Plado 2022). Alates 1980ndatest võttiski eesti keelekorraldus suuna sinnapoole (vt Kerge 2012c), samas muutus toon ainult mõnevõrra: õige–vale vastandus asendus vastandusega hea–halb, parem–

13 Kirjakeele arengus on Ferguson (1968) eristanud kolme astet: a) kirjakeele ülesehitamine, b) reeglite ja sõnavara kindlaksmääramine, c) pidev ajakohastamine (refereeritud Raag 2008: 13–17 kaudu). Eesti keel on ajakohasena hoidmise astmes vähemalt 1980ndatest.

halvem, sobivam–ebasobivam, mis oma olemuselt õige-vale eristusest väga palju ei erinenud, olles endiselt „ülalt alla“ suunamine.

1980. aastast pärineb ka VÕKi osutus, mis murdis sõnatähenduste normimise traditsiooni eesti keelekorralduses: leiti, et üldkeele sõnade tähendusi ei ole vajalik ega võimalik normida. Või lõi VÕKi osutus traditsiooni sisse vaid mõra? See oli küll kindlasti murdepunkt keelekorralduse mõtteviisis, samas ei olnud see selge ega siduv otsus, mida oleks ühiskonnas laiemalt oleks teadvustatud või millest oleks ühiskonda teavitatud. Sõnatähenduste osas ongi pidevalt valitsenud segadus, kas ÕSidega on tähendusi fikseeritud ehk normitud (Veski 1926: 78–79), seletatud (nt ÕS 1960 eessõna) või suunatud-soovitatud, kirjakeelde sobivaks või sobimatuks peetud (alates ÕS 1999). Vahe on ka sellel, mida on mõelnud sõnaraamatukoostajad ise, ja sellel, kuidas tõlgendab ja mida ootab sõnaraamatult laiem avalikkus. Pärast 1995. a määrust, mil kirjakeele norm seostati ÕSiga, on paljudel keelekasutajatel süvenenud tunne, et ainuüksi ÕSis on õige keel, kaasa arvatud õiged tähendused. Seda tõendab nt 2012. a õpetajatele saadetud märgukiri (vt ptk 2.4), millega prooviti hoiakut leevendada; sama suhtumine on ilmnunud EKI keelenõuande päringutest ja sõnastike tagasisidest, samuti sõnavõttudes ajakirjanduses (nt Mäekivi 2022; Ehala 2022). *Õige keele* tunnet on kindlasti süvendanud ÕSi nimetuse osaks olev sõna *õigekeelsus*, nagu ka tõsiasi, et kui õiguslikult on kirjakeele norm määratud ÕSiga (RT I, 14.06.2011, 3), siis ongi keeruline mõista, et üks osa – sõnatähendused – normimise alla ei kuulu.

Sajandi jooksul on keele normimise üle laiemalt, sh sõnatähenduste üle kitsamalt palju arutatud (uuemast ajast vt Lindström 2021; Argus jt 2021). Osad on eelistanud keeleteaduse suunda (Kettunen 1919, 1924; Saareste 1926, 1933a; Tauli 1938; Hint 1978; Kull 1969; Lindström 2021), teised praktiku oma (Veski ja Aavik, vt Hint 2012; Tauli 1938; Ereht 2021; Kasik 2022b). 1960–1970ndatel hakati keelekorraldust ja keelehoolet teadlikumalt eristama (vt Kasik 2022a: 1098), seni olid samad isikud teinud korruga mõlemat. Pidevalt on puudust tuntud keelekorralduse teooriast (nt Kull 1969: 645–646; Tauli 1974: 57; Vare 2001; L. Raadik 2020). Väljaspool ENSV-d ilmunud Tauli (1968) keelekorraldusteooriat peeti eesti keelekorralduses liiga üldiseks (Kull 1969: 646). Sõnatähenduste asjus on Tauli (1968: 111) näiteks leidnud, et „Kui tähendusmuutus on saanud üldiseks, siis tuleb see aktspteerida“.

Keelekorralduse roll kooliõpetuses on olnud väga suur. Ühise eesti kirjakeele normid (sh sõnatähenduste fikseerimisel) jõudsid kooliõpikutesse 1930. aastatel. Samas jäi üpris juhuslikuks kokkupuude keeleteadusega: Huno Rätsepa (1976: 7) hinnangul oli 20. sajandi algul peamiseks kokkupuutealaks keeleteaduse ja keelekorralduse vahel kirja-keele normide õpetamine koolis. Ehkki kirjakeele normid polnud sageli loodud teaduslikel alustel, vaid autoriteedi maitse järgi (Saareste 1952: 122; Plado 2022: 1088–1089). Sama probleemi on nenditud mujalgi: „Koolis õpetavad lapsi inimesed, kes „teavad“ korrektse grammatika reegleid, õigeid tähendusi ja õigeid hääldusi. Ja kõik need normid ja reeglid asuvad väljaspool keelekõnelejat.“ (Milroy 2001) Nii mõnegi normi läbimine keeles ei ole sajandi jooksul uuritud (vt ka Lindström 2021; Risberg 2021; Risberg & Lindström 2023).

Eesti (kooli)grammatikates on 20. sajandil olnud sõnatähenduste õigekeelsuse peatükid (nt Kask jt 1935; Aavik 1936; Jänes & Aavik 1939; Valgma & Remmel 1968; Väari 1968, 1980), samuti õpetatakse üldkeele sõnade paljuski kunstlikult loodud tähendusvahesid tänapäeval (vt lähemalt Risberg & Langemets 2021: 918–919). Nii mõnedki sõnatähenduste ettekirjutused on ÕSidesse ja kooliõpikutesse jäänud sajanditagusest ajast (nt paronüümid, *kostuma*),¹⁴ osa on tulnud Nõukogude ajast (nt *vabandama*), mõned taasiseseisvumise järel (nt *ennetama*, *tööriistakast*) – aga see, et (negatiivsete) näidetena tuuakse pisi-kest hulka ühtesid ja samu sõnu (nt *dieti-õigesti*, *õhkima-õhkama*) on olnud omane tunnusjoon tähendusaruteludele vähemalt 20. sajandi algusest saadik. Ehkki keelemuutused pole ühegi objektiivse mõõdiku järgi head ega halvad, tajutakse keele muutumist laiemas avalikkuses enamasti negatiivselt, tähenduste muutumist ei soovita (Campbell & Barlow 2020: 80, 84; Aitchison 2018: 126–137; Trudgill 1998: 1–8).

Üldkeele sõnatähenduste fikseerimine on olnud tugevasti seotud oskuskeele põhimõtete rakendamisega üldkeelele (vt ka Vare 2001; Risberg 2022). Samas, oskuskeeles määratakse küll terminitele kindlamad, terminikomisjonides kokkulepitud tähendused, kuid ka nende täpne fikseerimine ei ole alati toimunud (vt nt Hendrikson 2018; Temmerman 2000).

14 Tollal oli mõjuvõimas suund polüseemia taunimine, mida pooldasid nii Aavik kui Veski. Samas on juba siis ja ka hiljem leitud, et mitmed nende seletused-üldistused keele kohta keeleteaduslikust seisukohast ei päde (Saareste 1933a; Hint 2012: 99).

Tänapäeva eesti keelekorralduse üks olulisemaid põhimõtteid on (teoorias juba alates 1980ndatest), et normingud ja soovitud peavad tuginema uurimustele, olema teaduslikult põhjendatud (vt ka Risberg & Lindström 2023: 320). Keeleteadlased on ikka ja jälle meelde tuletanud, et keel muutub üksikinimeste tahtest sõltumata, selle muutmisele on võimatu vastu seista (nt Hint 1978: 210; Plado 2014) ning et keelekasutuse sihipärane suunamine ja korrastamine „saab edukas olla ainult piiratud ulatuses ja suunamine peab muidugi olema arukalt põhjendatud“ (Ross 2015: 88).

Eesti keelt on üsna palju uuritud, viimastel aastatel muu hulgas eriti just sõnatähendustega seonduvat. Eesti keelekorralduses uute uurimuste toel kinnitatud põhimõtte sõnatähenduste asjus on, et üldkeele sõnade tähendusi ei saa normida ega pidada ebasoovitavaks: loomulikult keeles tekivad ja teisenevad tähendused pidevalt. Iga inimese mentaalses leksikonis on sõltuvalt kokkupuutest keelega (erinev lugemus, eri tutvusringkonnad jpm) pisut erinevad tähendusnüansid. Üksteisest arusaamine on võimaldatud tänu ühises informumis välja kujunevatele objektiivsetele normidele ehk sotsiaalsetele keelenormidele, mitte sõnaraamatus norminguna fikseeritud tähenduste tõttu.

4. Kokkuvõte

Kuigi keeles saab normida väga vähe (Kerge 2004: 15; eesti keeles on normitud üksnes ortograafia ja morfoloogia), on seda eesti keelekorralduses üha uuesti püütud teha ka sõnatähenduste osas. Traditsioonile üldkeele sõnade tähendusi sõnaraamatuga normida ja fikseerida pandi alus 1920ndatel: 1925. aastal ilmus „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu“ (EÕS) I köide, milles eelneva ÕSiga (1918) võrreldes rohkemate sõnade tähendusi seletati, samuti fikseeriti (vt Veski 1926: 78–79). Õigekeelsussõnaraamatu tähtsus kinnistati haridusministeeriumi poolt (vt Tauli 1943) ja Akadeemilise Emakeele Seltsi koosolekul 1927. a ning sellest ajast saadik on ÕSi roll kirjakeele normi fikseerijana aina süvenenud.

See, kas ÕSides on sõnatähendusi ametlikult normitud või on seda nii vaid tõlgendatud ja kooliõpikutes esitatud, on olnud ebamäärane ja ajas muutunud. Konkreetsemalt katkestas sõnatähenduste normimise traditsiooni (vähemalt näiliselt) vabariiklik õigekeelsuskomisjon 1980. aastal,

osutades, et sagedasti kasutatavate eesti üldkeele sõnade tähendusi ei ole vajalik ega võimalik normida (Viks 1980: 619; ka Kerge 2012a). Kuna seda osutust ei teadvustatud ühiskonnas (ega keelekorralduses ja -hooldeski) laiemalt, siis on keelekorralduses sõnade tähendusi suunatud, nende kohta soovitusi antud ja neid kirjakeelde sobimatuks peetud ka pärast 1980. aastat (mh ÕSides 1999–2018).

Kokkuvõttes saab öelda, et sõnatähenduste normimine ja suunamine keelekorralduse poolt, st „ülalt alla“, ei ole üldkeeles läbi läinud. Tähendused ei püsi sõnaraamatus kinni: sõnavara ja tähendused on keele kõige muutuvam osa ning pidevalt muutuvad ka ühises informumis kujunevad keelekasutuse sisemised normid. See, miks (uus) tähendus jääb (*ennetama* 'tõkestama, ära hoidma', vt Ross 2001; ÕS 2013) või ei jää (*üritaja* 'ettevõtja', vt Risberg 2022: 200), sõltub keelekasutuse sisetest ja välistest teguritest, mitte ÕSist. Arusaama, et „sõnaraamatu koostajat ei tohi mõjutada mõte, mida üks või teine sõna *peaks* tähendada“, on sõnastanud semantik S. I. Hayakawa (2022 [1949]: 73) juba üle 70 aasta tagasi, sama on nüüdseks tõdetud ka eesti keelekorralduses.

Keelekorralduse traditsioon üldkeele sõnade tähendusi normida on küll murtud (teoorias juba aastakümneid), kuid selle teadvustamine laiemas avalikkuses, sh kooliõpetuses ja keelehooldes, on pidev protsess.

Tänu sõnad

Artikli valmimist on toetanud teadusprojekt EKKD103 „Eesti keele sõnavara ja korraldus: kasutuspõhine keelearendus ja kasutajakeskne veebidisain (01.01.2023–31.12.2023)“.

Kirjandus

2013. a õigekeelsussõnaraamatu põhimõtted. Emakeele Seltsi keeleteoimkonna käsikiri. Aavik, Johannes. 1920. *Rahvamurded ja kirjakeel*. Tartu: Istandik.
- Aavik, Johannes (koost). 1936. *Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika*. Tartu: Noor-Eesti.
- Ahven, Eeva. 2007. *Pilk paberpeeglisse. Keele ja Kirjanduse Instituudi kroonika 1947–1993*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Aitchison, Jean. 2018. *Language Change: Progress or Decay?* 4. ed. Cambridge: Cambridge University Press.

- Argus, Reili, Annika Hussar & Airi Männik. 2021. Ikka sõnastikest, keelekorraldusest ja -toimetamisest (Päevateema). *Keel ja Kirjandus* 7. 651–654.
- Baisa V., Tiberius C., Ježek E., Colman L., Marini C., Romani E. 2020. Skema: A New Tool for Corpus-driven Lexicography. In Zoe Gavriilidou, Maria Mitsiaki & Asimakis Fliatouras (eds.), *Euralex XIX Proceedings*, 523–528.
- Campbell, Lyle & Russell Barlow. 2020. Is language change good or bad? In Laura Bauer & Andreea S. Calude (eds.), *Questions about language: what everyone should know about language in the 21st century*, 80–90. London, New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367175023-7>.
- Croft, William & D. Alan Cruse. 2005. *Cognitive Linguistics*. 3. ed. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511803864>.
- Diessel, Holger. 2017. Usage-based linguistics. In Mark Aronoff (ed.), *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.363>.
- Duden. Vollständiges Orthographisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 1880. Leipzig: Bibliographisches Institut Leipzig.
- Eesti keele arengukava 2021–2035. <https://www.riigikogu.ee/en/sitting-reviews/the-riigikogu-received-an-overview-of-the-estonian-language-development-plan-and-the-fundamentals-of-the-cultural-policy/> (5. veebruar 2023).
- Ehala, Martin. 2022. Kaalul on rohkem kui ÕS. *Postimees: Arvamus ja Kultuur* 01.11. <https://arvamus.postimees.ee/7638972/martin-ehala-kaalul-on-rohkem-kui-os> (5. veebruar 2023).
- EKI teatmik = EKI teatmik. *Eesti õigekeelsuskäsiraamat*. Peeter Päll (toim). Peeter Päll, Maire Raadik, Ülle Allsalu, Katrin Hallik, Katre Kasemets, Kristina Koppel, Margit Langemets, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Tiina Paet, Geda Paulsen, Lydia Risberg, Arvi Tavast, Mari Vaus (koost). Tallinn: Eesti Keele Instituut 2022–. eki.ee/teatmik/ (5. veebruar 2023).
- EKI ühendsõnastik = Langemets, Margit, Indrek Hein, Madis Jürviste, Jelena Kallas, Olga Kiisla, Kristina Koppel, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Tiina Paet, Peeter Päll, Maire Raadik, Lydia Risberg, Hanna Tammik, Arvi Tavast, Mai Tiits, Katrin Tsepelina, Maria Tuulik, Tiia Valdre, Ülle Viks, Edgar Sai, Alina Smirnova & Valentina Tubin. 2022. *EKI ühendsõnastik 2022*. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb, 2022. <https://sonaveeb.ee> (5. veebruar 2023).
- EKK 2020 = Erelt, Mati, Tiiu Erelt & Kristiina Ross. 2020. *Eesti keele käsiraamat*. Uuendatud väljaanne. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA.
- EKSS 1988–2007 = *Eesti kirjakeele seletussõnaraamat 1988–2007*. 26 vhk. Rudolf Karelson (peatöim). Valve Kullus (Põlma), Erich Raiet, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis (toim). Tallinn: EKP KK Kirjastuse trükikoda, Tallinna Raamatutrükikoda, Eesti TA Eesti Keele Instituut, Eesti Keele Instituut & Eesti Keele Sihtasutus.
- EKSS 2009 = Langemets, Margit, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll (koost). *Eesti keele seletav sõnaraamat, 2.*, täiendatud ja parandatud tr. Kd I–VI. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- EKÕS 1918 = *Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamat*. Eesti Kirjanduse Seltsi väljaanne. Jaan Tammemägi (toim). Tallinn: K.-Ü. „Rahvaülikooli” kirjastus.

- Elisto, Elmar. 1934. Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse keelelisi otsuseid ja seletusi. *Eesti Keel* 4. 119–128.
- Elisto, Elmar. 1948. *Keelelisi küsimusi I*. Tallinn: RK Pedagoogiline Kirjandus.
- Elisto, Elmar. 1971. Saatuslik 1927. (Keeleuuendusest ja Emakeele Seltsi poisipõlvest.) Helgi Vihma & Karl Mihkla (toim). *Üheksa aastakümnet. Pühendusteos Johannes Aavikule*, 131–135. Tallinn: Valgus.
- Erelt, Tiiu. 1999. Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. *Keel ja Kirjandus* 12. 817–825.
- Erelt, Tiiu. 2001a. Keelekorralduse ja -õpetuse komisjon 1979. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 46 (2000). Tartu. 88–115.
- Erelt, Tiiu. 2001b. Uus normatiivne kirjakeele sõnaraamat. *Keelekorralduse konverents 18. ja 19. novembril 1999. Ettekanded*. Silvi Vare, Kristiina Ross (koost). (Eesti Keele Instituudi toimetised 8.) Tallinn: [Eesti Keele Sihtasutus]. 164–178.
- Erelt, Tiiu. 2002. *Eesti keelekorraldus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, Tiiu. 2003. ÕS-i toimetaja selgitab. *Keel ja kirjandus* 6. 448–460.
- Erelt, Tiiu. 2007. *ÕSi lätted*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, Tiiu. 2021. Emakeele Seltsi keeleteoimkond XX sajandi II poolel. Mati Erelt (toim). *Emakeele Seltsi aastaraamat* 66 (2020). 389–407. <https://dx.doi.org/10.3176/esa66.16>.
- ESA 1923 = Ajakirja „Eesti Keel” toimetuse kodukord. *Akadeemilise Emakeele Seltsi aastaraamat III (1922)*, 49–50.
- EÕS I 1925, II 1930, III 1937 = *Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat*. „Eesti keele õige-kirjutuse-sõnaraamatu“ II täiendatud ja parandatud tr. I köide A–M, 1925; II köide N–Rio, 1930. Johannes Voldemar Veski (toim); III köide Ripp–Y, 1937. Elmar Muuk (toim). Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- Ferguson, Charles A. 1968. Language Development. In Joshua A. Fishman, Charles A. Ferguson & Jyotirindra Das Gupta (eds.), *Language Problems of Developing Nations*, 27–35. New York, London, Sydney & Toronto: John Wiley & Sons, Inc.
- Habicht, Külli. 2009. *Kaassõnade „peale“ ja „pärast“ tähenduse normimisest*. Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsus (13.10.2009). https://www.emakeeleselts.ee/wp-content/uploads/2020/06/eskt_otsus_2009_peale_parast.pdf (5. veebruar 2023).
- Hayakawa, S. I. & Alan R Hayakawa. 2022. *Keel mõttes ja teos*. Tallinn: Postimees Kirjastus. (Originaalteos ilmus 1949. aastal.)
- Hendrikson, Reet. 2018. *Kas sõjasõna sünnib sõtta? Erialakeele tõhusus sõjandusterminoloogia näitel* (Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 42). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hermann, Karl August. 1884. *Eesti keele Grammatik. Koolide ja iseõppimise tarvis kõikidele, kes Eesti keelt õigesti ja puhtasti kõnelema ja kirjutama ning sügavamalt tundma ja uurima tahavad õppida*. Tartu: W. Just.
- Hint, Mati. 1978. *Häälikutest sõnadeni: emakeele häälikusüsteem üldkeeleteaduslikul taustal*. Tallinn: Valgus.
- Hint, Mati. 2012. Hilise Aaviku radikaalne keeleuuendus. *Keel ja Kirjandus* 2. 82–102. <https://doi.org/10.54013/kk651a1>.
- Hurt, Jakob. 1880. *Ueber die estnischen Partikeln ehk und või: ein Beitrag zur estnischen Syntax*. Dorpat: Druck von B. Laakmann's Buch- und Steindruckerei.

- Jänes, Henno & Johannes Aavik (koost). 1939. *Eesti keeleõpik. I: üldsusele ja kõrgema astme koolidele*. Tartu: Eesti Kirjastuse Kooperatiiv.
- Jürine, Anni. 2016. *The Development of Complex Postpositions in Estonian: A Case of Grammaticalization via Lexicalization* (Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 38). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Karelson, Rudolf. 1974. Ühist ja erinevat kasutama ja tarvitama tähenduses. Heino Ahven (toim). *Centum*, 122–135. Tallinn: Valgus.
- Kasik, Reet. 2020. Eesti keelehoolde algusaegadest. Ann Siiman (toim). *Eesti Keeletoimetajate Liidu aastaraamat 2019*, 28–41. Tallinn: Grano Digital.
- Kasik, Reet. 2022a. Keelekorraldus Nõukogude Eestis (Vaateid eesti keelekorralduse arenguloole). *Keel ja Kirjandus* 12. 1093–1103. <https://doi.org/10.54013/kk780a2>.
- Kasik, Reet. 2022b. ÕS on eesti kultuuritraditsioon. *Postimees: Arvamus ja Kultuur* 26.11.
- Kask, Arnold. 1932. Jakob Hurt keelemehena. *Eesti Keel* 1–2. 1–17.
- Kask, Arnold, Johannes Voldemar Veski & Juhan Väinaste. 1935. *Eesti keeleõpetus ja harjutustik keskkooli IV klassile (VIII õppeaasta): tuletusõpetus*. Tartu: Loodus.
- Keeleseadus 1935 = Keeleseadus. *Riigi Teataja* 93, 2.11.1934. <https://dea.digar.ee/artikkel/AKriigiteataja/1934/11/02/5> (5. veebruar 2023).
- Keelevoos 1976, 1977, 1978 = Uno Liivaku, M. Ollisaar (koost). *Keelevoos* 73/74 (1976), *Keelevoos* 75 (1977), *Keelevoos* 76 (1978). Tallinn: Valgus.
- Kerge, Krista. 2004. Keelenormi tänapäevane olemus (2). Normi liigid ja sõnavaranorm. *Õiguskeel* 1. 11–20.
- Kerge, Krista. 2012a. Kas keelt on vaja normida? *Oma Keel* 2. 84–89.
- Kerge, Krista. 2012b. Keelekorralduse põhimõtted. *Sirp*. 27.09.
- Kerge, Krista. 2012c. Uusimaid soovitusi ESi keeletoimkonnalt. *Oma Keel* 2. 77–83.
- Kerge, Krista. 2022. *Sõna, see piisake meres. Valik kirjutisi 1998–2019* (Emakeele Seltsi toimetised 80). Tallinn: Emakeele Selts. 195–198.
- Kettunen, Lauri. 1919. *Arvustavad märkused keeluendusnõuete puhul*. Tallinna Rahvaülikool.
- Kettunen, Lauri. 1924. *Lauseliikmed eesti keeles*. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.
- Kettunen, Lauri. 1932. Õigekeelsuse ja õigekirjutuse küsimusi. *Eesti Keel* 5. 155–156.
- Kilgariff, A., V. Baisa, J. Bušta, M. Jakubiček, V. Kovář, J. Michelfeit, P. Rychlý & V. Suchomel. 2014. The Sketch Engine: Ten years on. *Lexicography* 1. 7–36. <https://doi.org/10.1007/s40607-014-0009-9>.
- Kindlam, Ester. 1976. *Meie igapäevane keel. Tema hoolet ja seadet*. Tallinn: Valgus.
- Kirjakeel 1983 = H. Ahven jt (toim), *Kirjakeel 1983: artiklite kogumik*. Tallinn: Valgus.
- Kirjakeel 1985 = H. Ahven jt (toim), *Kirjakeel 1985: artiklite kogumik*. Tallinn: Valgus. 1987.
- „Kohanimelise täiendiga ühendid“ = EKI teatmik. https://eki.ee/teatmik/kohad/#koha_nimelise-taiendiga-uhendid (5. veebruar 2023).
- Koppel, Kristina & Jelena Kallas. 2022a. Eesti keele ühendkorpuste sari 2013–2021: mahukaim eesti keele kogu. Margit Langemets, Maria-Maren Linkgreim & Helle Metslang (toim), *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat*, 207–228. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing. <https://doi.org/10.5128/ERYa18.12>.

- Koppel, Kristina & Jelena Kallas (koost). 2022b. Eesti keele ühendkorpus 2021. <https://doi.org/10.15155/3-00-0000-0000-0000-08D17L>.
- Kovář, Vojtěch, Vít Baisa & Miloš Jakubiček. 2016. Sketch Engine for Bilingual Lexicography. *International Journal of Lexicography* 29(3). 339–352. <https://doi.org/10.1093/ijl/ecw029>.
- Kull, Rein. 1969. *Quo vadit eesti õigekeelsussõnaraamat*. Mis oli, mis on ja mida me teame. *Keel ja Kirjandus* 11. 641–652.
- Langemets, Margit. 2009. *Nimisõna süstemaatiline polüseemia eesti keeles ja selle esitus eesti keelevaras*. (Humanitaarteaduste dissertatsioonid 10.) Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Langemets, Margit, Udo Uiibo, Mai Tiits, Tiia Valdre & Piret Voll. 2018. Eesti keel uues kuues. Eesti keele sõnaraamat 2018. *Keel ja Kirjandus* 12. 942–958. <https://doi.org/10.54013/kk733a2>.
- Langemets, Margit, Kristina Koppel, Jelena Kallas & Arvi Tavast. 2021. Sõnastikukogust keele portaaliks. *Keel ja Kirjandus* 8–9. 755–770. <https://doi.org/10.54013/kk764a6>.
- Leetberg, Kaarel. 1941. Rõhuline ja rõhutu sõnatarvitus. *Eesti Keel ja Kirjandus* 2. 113–122.
- Liivaku, Uno. 1969. *Kuidas öelda teisiti. Valimik stamp- ja parasiitkeelendeid*. Tallinn: Valgus.
- Liivaku, Uno. 1978. *Kust king keelt pigistab*. 2., ümbertöötatud trükk. Tallinn: Valgus.
- Liivaku, Uno. 1984. Keelekorralduse vastuoksused. („Kirjakeel korraldus nüüd ja praegu“). *Keel ja Kirjandus* 10. 581–586.
- Liivaku, Uno. 1986. Eesti ajakirjanduskeel. *Keel ja Kirjandus* 6. 327–334.
- Lindström, Liina. 2021. Keelekorraldus meie elu kujundamas (Päevateema). *Keel ja Kirjandus* 5. 451–455.
- Lindström, Liina, Lydia Risberg & Helen Plado. 2023. Language ideologies and beliefs about language in Estonia and Estonian language planning. *Eesti ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri. Journal of Estonian and Finno-ugric Linguistics* 14(1), 7–48. <https://doi.org/10.12697/jeful.2023.14.1.01>.
- Mihkla, Karl. 1938. K. Leetberg: Mõned vastuseletused Johannes Aaviku „Õigekeelsuse õpiku“ vastu. *Eesti Kirjandus* 2. 126–127.
- Milroy, James. 2001. Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics* 5/4. 530–555. <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00163>.
- „Mis on muutunud“. EKI teatmik, <https://eki.ee/teatmik/mis-on-muutunud/> (5. veebruar 2023).
- „Mis on rubriik „ÕS selgitab“?“. EKI teatmik, <https://eki.ee/teatmik/mis-on-rubriik-os-selgitab/> (5. veebruar 2023).
- Muuk, Elmar. 1926a. Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid. *Eesti Keel* 3–5. 95–96.
- Muuk, Elmar. 1926b. Eesti kirjakeele praegusest seisukorrast. *Eesti Keel* 3–5. 55–69.
- Muuk, Elmar. 1927a. Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid. *Eesti Keel* 5–6. 150–154.
- Muuk, Elmar. 1927b. Keeleuendus ja kirjakeele fikseerumine. *Eesti Keel* 5–6. 105–116.
- Muuk, Elmar. 1927c. *Lühike eesti keeleõpetus I. Hääliku- ja vormiõpetus*. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.

- Muuk, Elmar & Mihkel Tedre. 1930. *Lühike keeleõpetus II. Tuletus- ja lauseõpetus*. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus.
- Mäekivi, Helika. 2022. Sõnatähendusest keelekorralduseni. *ERR: Arvamus*. 22.02.
- Mägiste, Julius. 1936. *Joh. Aavik*, Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. *Eesti Keel* 5. 134–151.
- Nurm, Ernst. 1928. Kas *tüüpiline, mikroskoopiline* või *tüübiline, mikroskoobiline*? *Eesti Keel* 7–8. 138–141.
- Nurm, Ernst. 1931. Raamatute ülevaade. *Eesti Keel* 1. 19–25.
- Opiq. <https://www.opiq.ee> (5. veebruar 2023).
- Pact, Tiina & Lydia Risberg. 2021. Võõrsõnade tähendussoovitused ja nende esitus üldkeele sõnaraamatus. *Keel ja Kirjandus* 11. 965–984. <https://doi.org/10.54013/kk767a2>.
- Palgi, Daniel. 1974. J. V. Veski „Eesti Kirjandust“ toimetamas. Heino Ahven (toim). *Centum*, 106–112. Tallinn: Valgus.
- Paulsen, Geda. 2020. Keeleteadlane keelehoolde kapsaaias. *Horisont* 6. 78–79.
- Plado, Helen. 2014. Development of Estonian conjunction *kuna* ‘while, because’ during the 20th century. Jyrki Kalliokoski, Laura Visapää & Helena Sorva (toim). *Contexts of subordination: Cognitive, typological and discourse perspectives* (Pragmatics & Beyond New Series 249), 269–286. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/pbns.249.11pla>.
- Plado, Helen. 2022. Rahvakeelsus XX sajandi alguskümnendite Eesti keelekorralduses (Vaateid eesti keelekorralduse arenguloole). *Keel ja Kirjandus* 12. 1075–1092. <https://doi.org/10.54013/kk780a1>.
- Päll, Peeter. 2019. Pilk eesti kirjakeele korraldamise sajandile ja tänapäevale. *Keel ja Kirjandus* 1–2. 107–111. <https://doi.org/10.54013/kk735a10>.
- Raadik, Lydia. 2020. Sõnatähenduste normimisest eesti keelekorralduses verbi *vabadama* näitel. *Keel ja Kirjandus* 10. 853–874. <https://doi.org/10.54013/kk755a3>.
- Raadik, Maire. 2019. Emakeele Seltsi keeletoimkonna veerandsajand. *Oma Keel* 1. 54–67.
- Raag, Raimo. 2008. *Talurahva keelest riigikeeleks*. Tartu: Atlex.
- Ramscar, Michael & Robert F. Port. 2016. How spoken languages work in the absence of an inventory of discrete units. *Language Sciences* 53. 58–74. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2015.08.002>.
- Risberg, Lydia. 2021. Jonnakas *kostuma*. *Keel ja Kirjandus* 12. 1078–1085. <https://doi.org/10.54013/kk768a3>.
- Risberg, Lydia. 2022. Mis on peidus sõnaraamatu tähendussoovituste tagahoovis? Eesti omasõnade käsitus. *Eesti ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 13(2). 185–214. <https://doi.org/10.12697/jeful.2022.13.2.06>.
- Risberg, Lydia & Margit Langemets. 2021. Paronüümide probleem eesti keeles. *Keel ja Kirjandus* 10. 903–926. <https://doi.org/10.54013/kk766a4>.
- Risberg, Lydia & Liina Lindström. 2023. Eesti keeleteaduse ja keelekorralduse areng verbireksiooni näitel (Vaateid eesti keelekorralduse arenguloole). *Keel ja Kirjandus* 3. 304–327. <https://doi.org/10.54013/kk783a3>.

- Ross, Kristiina. 2001. Mida sõnad tähendavad. *Delfi*. 28.08.
- Ross, Kristiina. 2015. Intervjuu Kristiina Rossiga. *Oma Keel* 2. 84–89.
- Ross, Kristiina. 2019. Meie ja teie kirjakeel. *Keel ja Kirjandus* 1–2. 57–68. <https://doi.org/10.54013/kk735a5>.
- RT I 1995, 79, 1349 = Eesti kirjakeele normi kehtestamise korra kinnitamine, <https://www.riigiteataja.ee/akt/31858> (5. veebruar 2023).
- RT I 2006, 40, 303 = Eesti kirjakeele normi kehtestamise kord, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12733264> (5. veebruar 2023).
- RT I, 14.06.2011, 3 = Eesti kirjakeele normi rakendamise kord, <https://www.riigiteataja.ee/akt/114062011003> (5. veebruar 2023).
- Rutten, Gijsbert & Rik Vosters. 2021. Language standardization ‘from above’. In Wendy Ayres-Bennett, John Bellamy (eds.), *The Cambridge Handbook of Language Standardization*, 65–92. Cambridge, New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108559249>.
- Rätsep, Huno. 1976. Mis sellest keeleteadusest kasu on? Mart Mäger (koost). *Keel, mida me uurime*, 7–13. Tallinn: Valgus.
- Saareste, A. 1926. Vooludest ja liikumistest praeguses keeleteaduses. *Eesti Keel* 1–2. 1–12.
- Saareste, Albert. 1933a. Meie keele korraldamise põhimõtteist ja nende kohaldamisest. *Eesti Kirjandus* 9. 446–454.
- Saareste, Albert. 1933b. Öiendavalt. *Eesti Kirjandus* 10. 512.
- Saareste, Andrus. 1952. *Kaunis emakeel*. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
- Saari, Henn. 1976. *Keelehääling*. Tallinn: Valgus.
- Saari, Henn. 1984. *Tüübikirjeldused lühikese kirjakeelesõnastiku koostajale*. [Projekt.] Esialgselt lõplik, august 1984. Käsikiri Eesti Keele Instituudis.
- Saari, Henn. 2004. *Keelehääling: Eesti Raadio „Keeleminutid“ 1975–1999*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Stefanowitsch, Anatol. 2020. *Corpus linguistics. A guide to the methodology*. Textbooks in Language Sciences 7. Berlin: Language Science Press.
- Sõnaveeb. Eesti Keele Instituudi keeleportaal. Versioon 1.20. <https://sonaveeb.ee>.
- SÕS I 1948, II 1951 = *Suur õigekeelsus-sõnaraamat*. ENSV TA Keele- ja Kirjandusinstituut. 1. vihik. Tartu: RK „Teaduslik Kirjandus“, 1948; 2. vihik. Tartu: Eesti Riiklik Kirjastus, 1951.
- Tammsaare, A. H. 1988 [1915]. Keelest ja luulest. Eerik Teder & Heino Puhvel (koost). *A. H. Tammsaare, Publitsistika II (1914–1925). Kogutud teosed* 16, 218–249. Tallinn: Eesti Raamat.
- Tauli, Valter. 1938. *Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted ja meetodid*. Tartu: Akadeemiline Kooperatiiv.
- Tauli, Valter. 1943. J. V. Veski eesti keele arendajana. *Postimees* 143. 4.
- Tauli, Valter. 1968. *Keelekorralduse alused*. Uppsala: Vaba Eesti.
- Tauli, Valter. 1974. The theory of language planning. In Joshua A. Fishman (ed.), *Advances in Language Planning*, 49–67. The Hague–Paris: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783111583600.49>.

- Tavast, Arvi, Margit Langemets, Jelena Kallas & Kristina Koppel. 2018. Unified Data Modelling for Presenting Lexical Data: The Case of EKILEX. In Jaka Čibej, Vojko Gorjanc, Iztok Kosem & Simon Krek (eds.), *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: EURALEX: Lexicography in Global Contexts, Ljubljana, 17–21 July 2018*, 749–761. Ljubljana University Press, Faculty of Arts.
- Temmerman, Rita. 2000. *Towards New Ways of Terminology Description. The socio-cognitive approach*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tlrp.3>.
- Trinkman, Elmar. 1928a. Ülevaade Akadeemilise Emakeele Seltsi 8. tegevusaastast 1927. *Eesti Keel* 1–2. 24–26.
- Trinkman, Elmar. 1928b. Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid. *Eesti Keel* 5–6. 105–109.
- Trinkman, Elmar. 1931. „Õige“ eesti keele ideaal. *Eesti Keel* 3–4. 125–126.
- Trinkman, Elmar. 1932. Kroonika. *Eesti Keel* 1–2. 62–63.
- Trudgill, Peter. 1998. The Meanings of Words Should Not be Allowed to Vary or Change. In Laura Bauer, Peter Trudgill (eds.), *Language Myths*, 1–8. London: Penguin Books.
- Tuglas, Friedebert. 1932. *Eesti Kirjameeste Selts: tegevusolud, tegelased, tegevus*. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.
- „Tähenduste normimisest“ = EKI teatmik, <https://eki.ee/teatmik/tahenduste-normimisest/> (5. veebruar 2023).
- Uibo, Udo. 1984. Peamiselt tausta. („Kirjakeele korraldus nüüd ja praegu.“) *Keel ja Kirjandus* 6. 327–335.
- Valgma, Johannes & Nikolai Rimmel. 1968. *Eesti keele grammatika. Käsiraamat*. Tallinn: Valgus.
- Vals, Helju. 1984. Keelekorralduse vastuoksused. („Kirjakeel korraldus nüüd ja praegu.“) *Keel ja Kirjandus* 10. 591–594.
- Vare, Silvi. 2001. Üldkeele ja oskuskeele nihestunud suhe. *Keel ja Kirjandus* 7. 455–472.
- Veski, Johannes Voldemar. 1926. Mõned märkused eelavaldatu puhul. *Eesti Keel* 3–5. 78–81.
- Veski, Johannes Voldemar. 1933a. Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonna viimaste otsuste kohta. *Eesti Kirjandus* 7. 334–339.
- Veski, Johannes Voldemar. 1933b. Lühimärkusi eelmise artikli puhul. *Eesti Kirjandus* 9. 454–456.
- Veski, Johannes Voldemar. 1958 [1907]. Üleskutse Eesti keele sõnade korraldamise asjus. *Johannes Voldemar Veski keelelisi töid*, 7–14. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Veski, Johannes Voldemar. 1958 [1913]. Eesti kirjakeele edasiarendamise-teedest. *Johannes Voldemar Veski keelelisi töid*, 39–57. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Veski, Johannes Voldemar. 1958 [1938]. Eesti kirjakeel väärkale järjele! *Johannes Voldemar Veski keelelisi töid*, 179–181. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Veski, Johannes Voldemar. 1958 [1949]. Üldkeelse sõnaraamatu ulatusest. *Johannes Voldemar Veski keelelisi töid*, 182–185. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

- Veski, Johannes Voldemar. 1958 [1954]. Kriitilisi märkmeid „Väikese õigekeelsuse sõnaraamatu“ kohta. *Johannes Voldemar Veski keelelisi töid*, 186–195. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Veski, Johannes Voldemar. 1958 [1956]. Ebakohti eesti kirjakeele sõnavaras. *Johannes Voldemar Veski keelelisi töid*, 234–248. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Veski, Johannes Voldemar. 1958. *Johannes Voldemar Veski keelelisi töid*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Veski, Johannes Voldemar. 1969. Minu sõnaraamatutealasest tegevusest. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 14–15 (1968–1969). 11–22.
- Viht, Annika & Külli Habicht. 2022. Baltisaksa periood eesti keele korralduses. *Keel ja Kirjandus* 11. 1031–1049. <https://doi.org/10.54013/kk779a4>.
- Viks, Ülle. 1980. Mõne pronoomeni kasutamisest (Vabariiklikus õigekeelsuskomisjonis.) *Keel ja Kirjandus* 10. 617–619.
- Viks, Ülle. 1985. Sõnaseiku. Tiiu Erelt & Henn Saari (toim). *Kirjakeele teataja 1979–1983*. 66–72. Tallinn: Valgus.
- VÕS 1933 = Elmar Muuk. *Väike õigekeelsus-sõnaraamat*. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- VÕS 1946 = Elmar Muuk. *Väike õigekeelsus-sõnaraamat*. 10. tr. Tartu: Teaduslik Kirjandus.
- VÕS 1953 = *Väike õigekeelsuse sõnaraamat*. ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Väinaste, Juhan. 1926. Sõnaseletuste ala „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu“ II tr. 1. köites. *Eesti Keel* 3–5. 69–78.
- Vääri, Eduard. 1968. *Eesti keele õpik keskkoolile*. Tallinn: Valgus.
- Vääri, Eduard. 1980. *Eesti keele õpik keskkoolile*. 10. tr. Tallinn: Valgus.
- Wells, Ronald Austin. 1973. *Dictionaries and the authoritarian tradition: a study of English usage and lexicography*. Hague, Paris: Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110805949>.
- ÕS 1960 = *Õigekeelsuse sõnaraamat*. Ernst Nurm, Erich Raiet & Magnus Kindlam (toim). ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- ÕS 1976 = *Õigekeelsussõnaraamat*. Rein Kull & Erich Raiet (toim). Tiiu Erelt, R. Kull, Valve Põlma & Kristjan Torop (koost). ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.
- ÕS 1999 = *Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999*. Tiiu Erelt (toim). T. Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu & Maire Raadik (koost). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ÕS 2006 = *Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006*. Tiiu Erelt (toim). T. Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu & Maire Raadik (koost). Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ÕS 2013 = *Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013*. Maire Raadik (toim). Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu & M. Raadik (koost). Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ÕS 2018 = *Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018*. Maire Raadik (toim). Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu & M. Raadik (koost). Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA.

Abstract. Lydia Risberg, Margit Langemets: **Breaking the tradition of standardizing word meanings in Estonian language planning.** The tradition of the Estonian language planning to standardize the meanings of general language through the formal *Dictionary of Standard Estonian* (DSE) has long influenced society's understanding of how (Estonian) language works. Since the 1980s, instead of standardizing the meanings, the language planning has been more "lenient", considering certain meanings inappropriate for the standard language and making recommendations on them (e.g. in the DSE 1999–2018). In this article, we will give an overview of the history of the standardization of word meanings in the Estonian language planning since the second half of the 19th century, analyzing the most important publications related to it. We draw generalizations and conclusions about the standardization of meanings based on our earlier research on word meanings: with the deepening of usage-based linguistics and corpus linguistics in Estonian linguistics, the understanding has been reached in language planning that meanings do not remain fixed in the dictionary: the (new) meaning's survival in use depends on internal and external factors, not on the formal DSE.

Keywords: word meanings, standardization, Estonian language planning, Dictionary of Standard Estonian, EKI Combined Dictionary, language portal Sõnaveeb, usage-based linguistics